

Participiumconstructies in het vroegmodern Nederlands

De positie van het participium binnen de beknopte bijzin in de *Statenvertaling*

Bachelorwerkstuk

Naam student: Levi Remijnse
Studentnummer: 4283619
Cursuscode: NE3VD11017
ECTS: 7.5
Begeleider: Marjo van Koppen
Tweede lezer: Norbert Corver
Blok: 4
Studiejaar: 3

Inhoudsopgave

Samenvatting	3
1. Introductie	3
2. Theoretisch kader	4
§1. De positie van verba en mogelijkheden tot verplaatsing	4
§2. Extrapositie	6
§3. Heavy-NP shift	7
§4. Verb raising en Verb projection raising	7
§5. V1 positie	9
§6. Ingebedde communicatie	10
3. Vraagstelling en hypothesen	11
§1. Vraagstelling	11
§2. Hypothesen	11
4. Methode	12
§1. Materiaal	12
§2. Analyse van het materiaal	12
5. Resultaten	12
6. Hypothese 1: constituenten verplaatsen naar rechts	12
§1. V	13
§2. V op finale positie	13
§3. V + objectzin; V + PP	13
§4. V + LV	14
§5. V + LV + infinitief	14
7. Hypothese 2: het participium verplaatst naar links	15
§1. V + object-NP herzien	15
§2. Overige complexe constructies	16
§3. Verb project raising herzien	16
§4. Het participium naar links in alle V1 constructies	17
8. Hypothese 3: het participium verplaatst naar links en andere constituenten verplaatsen naar rechts	18
9. Factoren die het participium naar links bewegen	19
§1. Informatiestructuur	19
§2. Overgankelijkheid	19
§3. Stemmingheid	20
10. Conclusie	21
Literatuur	22

Samenvatting

Binnen de basisvolgorde van constituenten binnen de beknopte bijzin staat het participium altijd achteraan. In het vroegmodern Nederlands komt men echter participiumzinnen tegen waarbinnen het participium zich regelmatig vooraan bevindt. Taalkundige fenomenen zoals *extrapositie* en *verb raising* kunnen veel van deze constructies afleiden: ze forceren andere constituenten over het participium heen naar rechts. Het vroegmodern Nederlands kent echter participiumzinnen met constituenten rechts van het participium, die onder invloed van bovengenoemde principes niet kunnen zijn verplaatst. Deze constructies zijn in de literatuur veel beschreven, maar weinig verklaard. In het huidige corpusonderzoek zijn alle participiumzinnen in het evangelie van *Lucas* uit de *Statenvertaling* geanalyseerd met betrekking tot de positie van het participium. Onderzocht is welke factoren uit de taalkunde en de letterkunde mogelijk de positie van het participium hebben afgeleid. Uit de resultaten bleek dat bij 45% van de participiumzinnen in *Lucas* het participium vooraan staat. Met extrapositie en verb raising kon slechts een deel van deze constructies worden afgeleid. Er bleven veel gevallen over waar rechts van het participium materiaal staat dat geen extrapositie of verb raising mag ondergaan, zoals adjuncten of partikels. Om deze beknopte bijzinnen af te leiden is voorgesteld dat het participium zelf een extra knoop (XP) projecteert met een vertakking naar links. Het participium verplaatst vervolgens naar die knoop en komt daardoor op de eerste positie van zijn beknopte bijzin terecht. Met dit principe konden alle data uit *Lucas* worden verklaard waarbij het participium vooraan staat. Alle andere constituenten links van het participium zijn mogelijk nog naar rechts verplaatst, maar dat is niet zichtbaar in de oppervlaktestructuur. Factoren in de data die mogelijk van invloed zijn op het verplaatsen van het participium naar XP zijn (1) informatiestructuur: het participium verplaatst naar voren wanneer het een lage informatiewaarde heeft; (2) overgankelijkheid: transitieve participia verplaatsen naar voren; (3) stemmigheid: participia verplaatsen naar voren om persoonstekst te markeren. Op de beknopte bijzinnen waarbinnen volgens de derde factor persoonstekst wordt gemarkeerd, zijn ook de eerste twee factoren volledig op toe te passen. Zo geeft dit type participiumzin in vervolgonderzoek mogelijk veel inzicht in de elementen onder welke invloed het participium naar voren is verplaatst.

1. Introductie

In het modern Nederlands wordt het onvoltooid deelwoord nog maar zeer beperkt gebruikt. Het onvoltooid deelwoord is een niet-finiet verbum met een suffix *-de*, dat een continuerende en dus nog onvoltooid handeling markeert:

(1) Sander luisterde naar de docent, [zijn aantekeningen **schrijvende**].

In (1) schetst het onvoltooid deelwoord (hierna 'participium' genoemd) een doorlopende situatie die Sander uitvoert terwijl hij naar de docent luistert. (1) laat ook zien dat het participium een eigen bijzin genereert: 'zijn aantekeningen schrijvende'. Deze zin wordt ook wel de participiumzin genoemd. De participiumzin is een beknopte bijzin aangezien het participium als hoofd van de constructie niet-finiet is. In de meeste gevallen is de participiumzin conjunct, wat betekent dat het geen eigen subject projecteert, maar zijn subject refereert aan een argument in de matrixzin, zoals in (1) 'schrijvende' zijn subject refereert aan het subject 'Sander'. Naast het genereren van een beknopte bijzin kunnen participia ook bijvoegelijk gebruikt worden:

(2) Het **overstekende** hert

In (2) functioneert het participium als een adjectief die het nomen modificeert. Dit type participia is in het moderne Nederlands waarschijnlijk het meest frequent. Participiumzinnen zijn welgevormd, maar komen nog maar weinig voor in zowel spreek- en schrijftaal.

In de vroegmoderne tijd had de participiumzin een veel prominere plaats in het toenmalige Nederlandse taalgebied. In het bijzonder de Gouden Eeuw wordt de bloeiperiode van het participium genoemd (Van der Horst, 2008). Ondanks dat het modern Nederlands en het vroegmodern Nederlands binnen zinnen een vaste woordvolgorde met restricties op verplaatsingen van constituenten kent, blijkt in het vroegmodern Nederlands de positie van het

participium binnen zijn beknopte bijzin onberekenbaar. Zie voorbeelden (3) en (4) uit het vroegmodern Nederlands met modern Nederlandse vertaling eronder.

(3) [Op 't landt **komende**] was het met langh gras bewossen.

Op het land komende was het met lang gras begroeit.
(uit Van der Horst, 2008)

(4) Zommige ruyters, nochtans, ontglipten [**laatende** paarden en waapenen achter.]

Sommige ruiters ontglipten nochtans, paarden en wapens achterlatende.
(uit Van der Horst, 2008)

In (3) is 'op 't landt komende' een beknopte bijzin waarbinnen het participium op finale positie staat. Binnen de beknopte bijzin 'laatende paarden en waapenen achter' in (4) staat het participium echter vooraan. Het is onduidelijk hoe de woordvolgordes in (3) en (4) syntactisch kunnen worden afgeleid. Het is ook onduidelijk waarom deze woordvolgordes naast elkaar voorkomen. Toch lijkt dat regelmatig te gebeuren, zoals in (4). Literatuur over verplaatsing van participia in het Nederlands biedt veel beschrijving, maar geen sluitende verklaring voor de woordvolgorde van constructies zoals die in (4). Waar wel enige poging wordt ondernomen een verklaring te geven, gaat men uit van taalkundige factoren, terwijl letterkundige factoren ook een rol zouden kunnen spelen bij het afleiden van de positie van het participium.

In deze scriptie volgt een beschrijving van de factoren die van invloed kunnen zijn op de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin in de *Statenvertaling* uit 1637. In deze vertaling zal worden gekeken naar de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin en naar zowel taalkundige als letterkundige factoren die een rol zouden kunnen spelen bij het afleiden van die positie.

Deze scriptie is als volgt opgebouwd. In hoofdstuk 2 wordt een theoretisch kader uiteen gezet over de positie van het participium binnen de beknopte bijzin. Het gaat er hier met name om onder welke omstandigheden participia vooraan in hun beknopte bijzin kunnen staan, zoals *extrapositie*. Ook wordt een zijstap gemaakt naar een letterkundige factor genaamd *ingebedde communicatie*. Uit dit hoofdstuk zal blijken dat het theoretisch kader tekort schiet bij het verklaren van sommige participiumzinnen, wat een probleem kan vormen voor het verklaren van de data uit dit onderzoek. In hoofdstuk 3 komen op grond van het theoretisch kader de vraagstelling en hypothesen aan bod. In hoofdstuk 4 wordt de onderzoeksmethode uiteengezet. In hoofdstuk 5 volgen de resultaten van het onderzoek. In hoofdstuk 6, 7 en 8 worden de hypothesen één voor één langsgelopen om daarmee de resultaten te onderbouwen. In aanvulling op het theoretisch kader zal worden gesteld dat bij onverklaarbare constructies het participium zelf naar voren is verplaatst. In hoofdstuk 9 worden de factoren behandeld die mogelijk van invloed zijn op die verplaatsing, zoals *stemmigheit*. De scriptie wordt afgesloten met de conclusie in hoofdstuk 10.

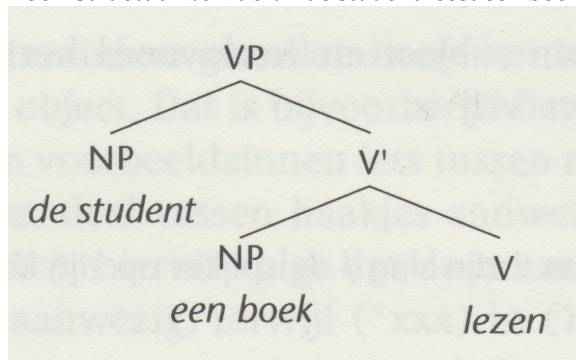
2. Theoretisch kader

In dit theoretisch kader volgt een beschrijving van de verplaatsing van verba (§2.1). Hieruit zal blijken dat participia zich anders gedragen dan finiete verba. Zij verplaatsen niet dusdanig uit hun projectie dat dit in de uiteindelijke zinsstructuur te zien is. Vervolgens worden één voor één principes uiteen gezet die laten zien dat het participium toch niet altijd aan het eind van zijn bijzin hoeft te staan (§2.2, 2.3, 2.4). In §2.5 worden participiumzinnen getoond die niet door de principes uit dit hoofdstuk kunnen worden afgeleid. Het theoretisch kader wordt afgerond met een korte uitleg van het letterkundige begrip *ingebedde communicatie* (§2.6).

2.1 De positie van verba en mogelijkheden tot verplaatsing

Volgens Bennis (2000) is het Nederlands een SOV taal. Dat betekent dat in de verbale projectie het verbum op de laatste positie staat, naast het object als zijn zuster. Via V' staan zij samen in relatie tot het subject in de spec-VP, dus een knoop hoger in de boomstructuur.

- (5) Boomstructuur van de VP *de student leest een boek*.

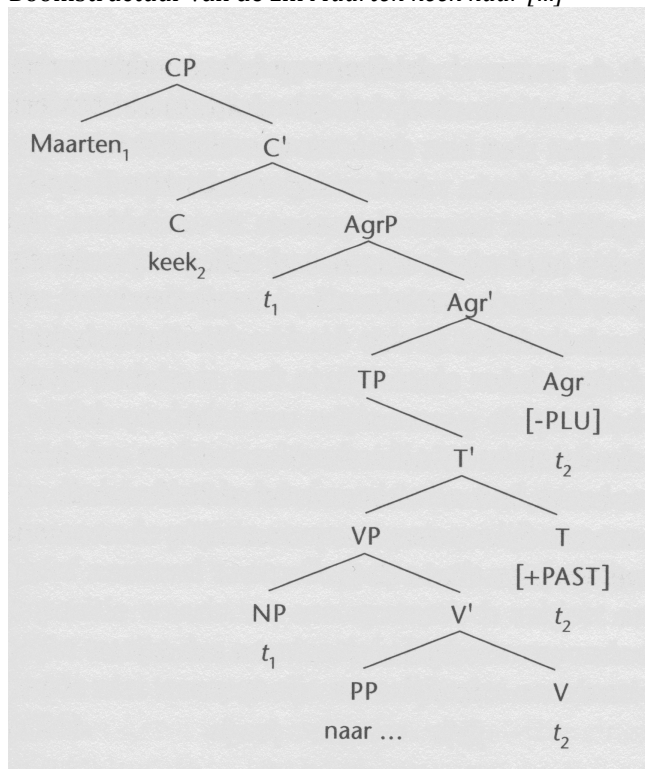
(uit Bennis, 2000)

De VP is een lexicale projectie. De constituenten vertonen hierin nog geen naamval, getalskenmerken of tijd. De VP wordt gedomineerd door de knoop TP, die de tijdsbepaling bepaalt. TP wordt op zijn beurt weer gedomineerd door de knoop AgrP, die de persoons- en getalskenmerken uitdeelt. Boven AgrP liggen nog de knopen C' en CP.

De woordvolgorde van hoofdzinnen is SVO, niet SOV. Dat betekent dat er vanuit de verbale projectie verplaatsingen moeten plaatsvinden om die SVO-woordvolgorde mogelijk te maken. Bennis (2000) beschrijft deze verplaatsingen als volgt. Voor het verkrijgen van tijdsbepaling en getalskenmerken verplaatst het verbum uit zijn VP via de rechtertak van T' naar de rechtertak van Agr'. Bij deze functionele projecties ontvangt het de nodige inflectie. Vervolgens verplaatst het verbum naar C-hoofd, vooraan in de zin. De zin is nu een gesloten vraag. Als de zin declaratief moet worden, dient het subject te verplaatsen naar de linkertak spec-CP (het *casusfilter* ga ik nu niet op in, maar voor details zie (Bennis, 2000)). Deze verplaatsing heet *topicalisatie*. In zijn nieuwe positie vertoont het subject via hoofd-spec relatie agreement met de functionele kenmerken van het verbum.

Oftewel: het verbum verplaatst uit de VP om functionele kenmerken op te halen in bovenliggende projecties en strandt in C-hoofd, waar deze congruentie vertoont met het verplaatste subject in spec-CP.

- (6) Boomstructuur van de zin *Maarten keek naar [...]*

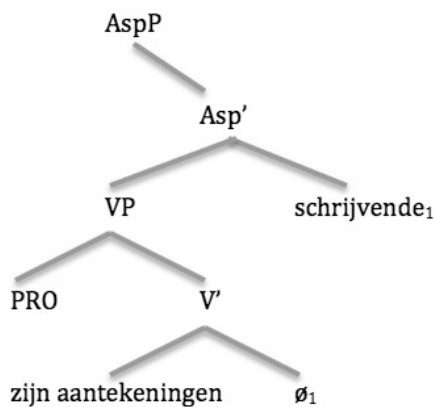
(uit Bennis, 2000)

In bijzinnen is C-hoofd al gevuld met het voegwoord met als gevolg dat het verbum bij Agr' blijft staan. Dat is een rechtertak, waardoor het verbum achteraan de zin blijft staan. Om deze reden blijft de SOV volgorde in bijzinnen behouden.

De conditie die het verbum forceert om te bewegen heet het *Stray Affix Filter*. Deze conditie staat niet toe dat affixen los in de zin staan en zich dus moeten hechten aan een host (Lasnik, 1995). Dit beweegt het verbum langs de functionele projecties. Een andere conditie is het verbod op een lege C-hoofd, die in bijzinnen gevuld wordt met het voegwoord, maar in de hoofdzin de landingsplaats wordt van het verbum.

Finiete verba worden in hoofdzinnen dus altijd naar de tweede positie van de zin verplaatst, achter het subject. In bijzinnen verplaatsen deze niet verder dan AgrP. Participia zijn echter niet-finiet. Zij hebben dus geen getalskenmerken of tijdsbepaling. Ze hebben echter wel het suffix *-de*. Deze moet toch bij een functionele projectie worden opgehaald. Bennis (2000) oppert het bestaan van een functionele projectie AspP die (on)voltooidheid uitdeelt. Het participium verplaatst dus daar naartoe om *-de* op te halen. Zie de boomstructuur van de participiumzin uit (1), hieronder uitgewerkt in (7):

(7) Boomstructuur van de participiumzin *zijn aantekeningen schrijvende*.

In (7) is te zien dat het participium geen AgrP projecteert. PRO betekent dat het subject leeg is. Het subject van een conjuncte participiumzin wordt namelijk gecontroleerd door een argument in de matrixzin. Het participium verplaatst wel naar Asp' om zijn suffix *-de* op te halen voor zijn onvoltooidheid, maar er is geen hogere projectie waar het naar kan doorverplaatsen. Het blijft daarom bij Asp' staan. In de uiteindelijke participiumzin resulteert de landingsplaats van het participium in de finale positie. Op grond van bovengenoemde beschrijving kunnen we daarom concluderen dat participia altijd de laatste positie van hun beknopte bijzin innemen.

In de volgende paragrafen zal blijken dat participia zich regelmatig op onverwachte posities van hun beknopte bijzin begeven, omwille van een aantal taalkundige factoren.

2.2 Extrapositie

In §2.1 is uitgelegd dat het participium binnen zijn beknopte bijzin blijft staan bij AspP, wat in de oppervlaktestructuur resulteert in de finale positie. Toch zijn er gevallen te constateren waar in de participiumzin het participium niet op de finale positie staat:

(8) De conducteur stapte op de treinreiziger af, [[_{AspP} [_{VP} PRO ø₂ ø₁] **bevelende**₁] dat hij zijn kaartje moest laten zien₂].

In de participiumzin van (8) staat niet het participium, maar de objectzin op de finale positie. Volgens de theorie uit §2.1 kan het participium in (8) niet verder verplaatst zijn dan AspP door het ontbreken van een hogere projectie. Hoe is deze woordvolgorde dan ontstaan?

De meest voor de hand liggende verklaring is het fenomeen genaamd *extrapositie*. Bij extrapositie verplaatst een objectzin of subjectzin zich over het participium heen naar rechts

(Bennis, 2000). 'Dat hij zijn kaartje moest laten zien' in (8) is een objectzin. Daardoor heeft deze verplicht extrapositie te ondergaan. Extrapositie is ook mogelijk, maar niet verplicht, bij bijwoordelijke- en bijvoegelijke bijzinnen.

Het lijkt dus of het participium over de objectzin heen naar links is verplaatst, maar in feite is de objectzin over het verbum heen naar rechts verplaatst. Extrapositie is ook optioneel voor prepositieconstituenten (Broekhuis & Corver, 2017).

- (9) Een jongetje, [[_{AspP} [_{VP} \emptyset_2 [_{VP} PRO \emptyset_1]] **luisterend**₁] naar de naam Pim₂], liet in vijf minuten dertig fietsbanden leeglopen.
(uit Van Gestel, F., Rinkel, T. & Twilhaar, J. N., 1992)

In de participiumzin in (9) is, na de verplaatsing van het participium naar AspP, de prepositieconstituent 'naar de naam Pim' over het participium naar rechts verplaatst. Merk ook op dat het participium hier in plaats van suffix *-de* het suffix *-d* heeft opgehaald in AspP. Dit is dus ook een mogelijke suffix voor het participium.

2.3 Heavy-NP shift

§2.2 liet zien dat binnen een participiumzin een objectzin door middel van extrapositie rechts over het participium heen moet verplaatsen. Toch bestaan er ook welgevormde participiumzinnen waarin niet een objectzin, maar een object NP rechts van het participium staat, zoals in (10):

- (10) Hans liep door de kamer, [[_{AspP}[_{VP} PRO \emptyset_2 \emptyset_1] **zoekende**₁] een oud verfrommeld boodschappenlijstje van zijn vrouw₂].

In (10) bevindt het participium zich links van de NP 'een oud verfrommeld boodschappenlijstje van zijn vrouw'. Dit soort constructies wordt door Stallings & MacDonald (1998) gemotiveerd met het principe *heavy-NP shift*, wat inhoudt dat een lange object NP naar het einde van de zin wordt verplaatst. De norm voor deze verplaatsing ligt op een NP van minstens 4 woorden langer dan de lengte van het andere materiaal in de zin (Hawkins, 1994). In (10) geldt dat de object-NP zes woorden langer is dan de overige woorden in de beknopte bijzin. Dat maakt dat na de verplaatsing van het participium 'zoekende' naar AspP deze NP vanwege zijn lengte naar rechts over het participium heen naar de finale positie van de beknopte bijzin verplaatst.

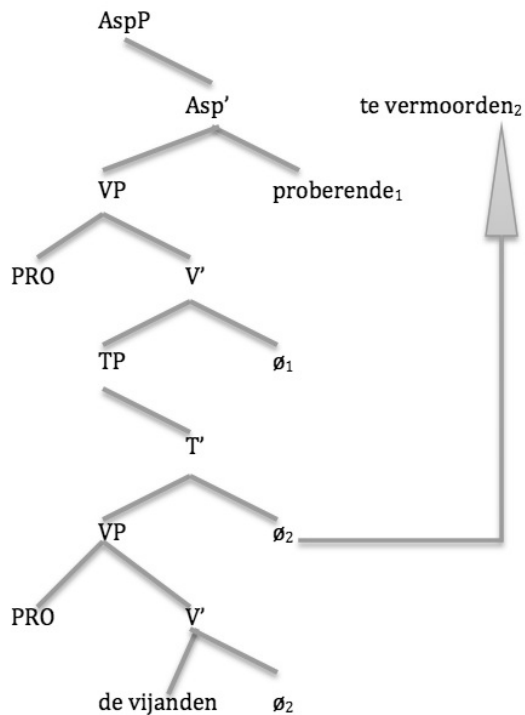
In de literatuur zijn de redenen voor heavy-NP shift uiteenlopend. Sommige onderzoekers geven pragmatische argumenten: de lange NP zou voornamelijk nieuwe informatie bevatten en daarom naar het eind van de zin verplaatsen (Firbas, 1966). Volgens Miller & Chomsky (1963) heeft het principe meer te maken met de accommodatie van de luisteraar. Omdat deze moeite heeft met het verwerken van de lange NP in het midden van de zin, wordt deze naar achteren verplaatst.

We hebben nu gezien hoe binnen participiumzinnen het participium toch links van specifieke constituenten kan staan. Object- of subjectzinnen moeten verplicht extraposereren over het participium heen. Bij bijvoegelijke- en bijwoordelijke bijzinnen en prepositieconstituenten is dit optioneel. Ook lange object NPs verplaatsen over het participium heen naar de finale positie van de beknopte bijzin onder invloed van de factor heavy-NP shift. In de volgende paragraaf zal blijken dat binnen participiumzinnen het participium ook links van andere soorten constituenten kan staan.

2.4 Verb raising en Verb projection raising

In de vorige paragrafen is er bewijs geleverd voor het bestaan van participia links van CPs, PPs en lange object NPs binnen de beknopte bijzin. De participiumzin in (11) vraagt echter om een andere verklaring dan extrapositie of heavy-NP shift.

(11) Boomstructuur van de participiumzin *de vijanden proberende te vermoorden*.

In (11) staat de constituent ‘te vermoorden’ rechts naast het participium ‘proberende’. Dit is geen CP, PP of lange object NP, maar een infinitief. Dit infinitief is deel van de infinitiefzin ‘de vijanden te vermoorden’, waarvan het object ‘de vijanden’ weer links van het participium staat. Hier heeft waarschijnlijk *verb raising* plaatsgevonden. Bij verb raising worden infinitivale hoofden die een complement zijn van het matrixwerkwoord, (bijv. objectzin) verplaatst en aangehecht aan het verbum op de laatste positie in de zin (Bennis, 2000). Als de infinitiefzin een TP projecteert, haalt het infinitivale hoofd daar onderweg het voegwoord ‘te’ op. Het gevolg is een cluster van verba aan het zineinde. Zo is in (11) te zien dat, na de verplaatsing van het participium ‘proberende’ naar AspP, het infinitivale hoofd ‘vermoorden’ uit zijn verbale projectie is verplaatst, de prepositie ‘te’ bij TP heeft opgehaald en zich vervolgens aan het einde van de participiumzin heeft vastgehecht. Het mag overigens duidelijk zijn dat hier geen extrapositie heeft plaatsgevonden, omdat de infinitiefzin zich niet in zijn geheel heeft verplaatst. Het object ‘de vijanden’ staat nog in zijn canonische positie.

Verb raising kent restricties. Het is bijvoorbeeld alleen mogelijk bij infinitiefzinnen zonder voegwoord (Bennis, 2000). In tegenstelling tot infinitiefzinnen zonder voegwoord projecteren infinitiefzinnen met voegwoord een CP. Die CP kan alleen in zijn geheel verplaatsen, wat we extrapositie noemen. Er zijn bij infinitiefzinnen dus twee opties:

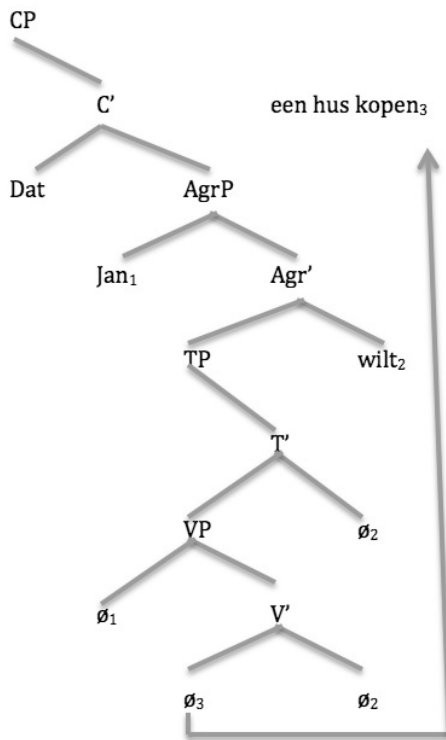
1. infinitiefzin <u>zonder</u> voegwoord >	verb raising	=	alleen het infinitivale hoofd verplaatst, eventueel via TP, naar het einde van de zin
2. infinitiefzin <u>met</u> voegwoord >	extrapositie	=	de hele infinitiefzin verplaatst naar het einde van de zin

Naast het wel of niet voorkomen van een voegwoord, bepaalt ook de aan- of afwezigheid van de prepositie ‘te’ bij infinitiefzinnen of er wel of geen verb raising plaatsvindt. Als het matrixwerkwoord een infinitiefzin zonder ‘te’ selecteert is verb raising verplicht en daardoor extrapositie uitgesloten. Als het matrixwerkwoord een infinitiefzin met ‘te’ selecteert zijn meestal zowel verb raising als extrapositie mogelijk. Hieronder zijn de twee opties nog eens samengevat:

- Infinitiefzin zonder 'te' > verb raising
 infinitiefzin met 'te' > verb raising OF extrapositie

Een uitbreiding van verb raising is *verb project raising*. Bij dit principe hecht niet alleen het infinitivale hoofd van de infinitiefzin zich aan het laatste verbum van de zin, maar neemt het zijn hele verbale projectie mee. Zie hieronder een voorbeeld uit het West-Vlaams van een infinitiefzin binnen een finiete bijzin met boomstructuur.

- (12) Boomstructuur van de bijzin *Da Jan wilt een hus kopen* (Mod. NL: dat Jan een huis wil kopen). (uit Haegeman & Riemsdijk, 1986)

In (12) is de infinitiefzin 'een hus kopen' geselecteerd door het finiete verbum 'wilt'. Deze infinitiefzin is in zijn geheel verplaatst over het verbum heen naar rechts. Extrapositie is hier uitgesloten, omdat de bijzin een te-loze infinitiefzin is. Volgens Haegeman & Riemsdijk (1986) is de constructie in (12) een gevolg van verb projection raising. Het infinitivale hoofd 'kopen' heeft verb raising ondergaan en heeft de rest van zijn verbale projectie 'een hus' in die verplaatsing meegenomen. Zo is de hele infinitiefzin rechts van het verbum terecht gekomen. (12) is een voorbeeld van verb projection raising bij een finiete bijzin. In §6.6 zullen we echter participiumzinnen in het geanalyseerde materiaal voor deze scriptie tegenkomen waar zich mogelijk ook verb projection raising heeft voorgedaan.

§2.2 - §2.4 hebben laten zien hoe binnen participiumzinnen het participium, na verplaatsing naar AspP toch niet op de finale positie van de zin hoeft te staan. Door middel van verschillende factoren kunnen constituenten nog over het participium heen naar rechts worden verplaatst. Via extrapositie verplaatsen objectzinnen en prepositieconstituenten, via heavy-NP shift verplaatsen lange object-NPs en via verb raising verplaatsen infinitivale hoofden. Op deze manier komen zij, en niet het participium, op de finale positie te staan. In de volgende paragraaf worden constructies getoond waarbij het participium staat op een positie die niet kan worden gemotiveerd door §2.1 - §2.4.

2.5 V1 positie

Met alle mogelijkheden voor de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin die het

theoretisch kader tot nu toe heeft geboden, kunnen we nog steeds niet alle constructies uit het vroegmodern Nederlands verklaren. Zie bijvoorbeeld de participiumzin (13) hieronder:

(13) **Steekende** mijn mageren Hals, en slincker arm onder de Deecken uyt

mijn magere hals en linker arm onder de deken uitstekende
(uit Van Focquenbroch, 1678)

In (13) staat het participium op de eerste positie van zijn beknopte bijzin (hierna V1 positie genoemd). Deze positie is problematisch, omdat rechts ervan constituenten staan op posities die de vorige paragrafen uit dit theoretisch kader niet kunnen verklaren. De prepositieconstituent 'onder de Deecken' heeft mogelijk extrapositie ondergaan, maar de object-NP 'mijn mageren Hals, en slincker arm' heeft volgens de gestelde norm in §2.3 te kort om heavy-NP shift te ondergaan. Daarbij staat het partikel 'uyt' los van het scheidbare participium op finale positie. (4) vertoont hetzelfde probleem. Daar staat het scheidbare participium 'latende' ook op V1 positie en het partikel 'achter' op finale positie. Hoe het participium en zijn partikel in (4) en (13) gescheiden op hun posities terecht zijn gekomen is in de literatuur nog niet helder verklaard. Deze zinnen geven ons echter een nieuwe perspectief op de woordvolgorde in participiumzinnen, die ik in dit eindwerkstuk verder zal exploreren. De syntactische analyse van deze constructies komt terug in hoofdstuk 7 waar ik concreet inga op deze woordvolgorde in de onderzoeksdata.

Hoeksema (2003) deed onderzoek naar participiumzinnen in het vroegmodern Nederlands waar het participium op V1 positie staat en de rest van de beknopte bijzin niet verklaard kan worden door de behandelde factoren uit dit theoretisch kader. Hij ontdekte een aantal correlaties die mogelijk samenhangen met de positie van het participium:

- zinslengte: bij lange participiumzinnen komt het participium vaker op V1 positie voor
- 'zullende' en 'latende' vertonen een sterke voorkeur voor de V1 positie binnen de participiumzin
- absolute constructies: over het algemeen staat het participium bij participiumzinnen met een eigen subject vaker vooraan dan bij participiumzinnen zonder eigen subject.
- overgankelijkheid: in constructies waar de participia op V1 positie staan, zijn die vaak transitief.

Welke concrete syntactische verplaatsingen binnen de participiumzin deze correlaties veroorzaken maakt Hoeksema niet duidelijk. Ook hij geeft geen heldere verklaring en daarbij geen voorbeelden uit zijn corpus om de correlaties te ondersteunen.

Tot zover de beschrijving van principes die motiveren dat participia op andere plaatsen kunnen staan dan de finale positie van de beknopte bijzin. Geconcludeerd kan worden dat het participium zelf gepasseerd kan worden door constituenten op grond van verschillende factoren, zoals extrapositie, maar dat we in het vroegmodern Nederlands regelmatig constituenten tegenkomen rechts van het participium die op grond van de bovengenoemde factoren niet kunnen verplaatsen. Hoe deze constructies tot stand zijn gekomen is nog niet duidelijk. Hoeksema (2003) ontdekte wel een aantal correlaties met deze constructies, zoals de lengte van de beknopte bijzin.

2.6 Ingebedde communicatie

Tot nu toe zijn alleen taalkundige principes besproken die van invloed kunnen zijn op de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin. In deze scriptie zal echter ook gekeken worden naar een letterkundige factor genaamd *stemmigheid*. In deze paragraaf wordt deze factor uitgelegd.

Van Boven en Dorleijn (2015) bespreken de verschijningsvormen van stemmigheid in narratieve literatuur. De personages in een narratief hebben meestal een stem. Het narratief zelf wordt verteld door een vertelinstantie die al dan niet deelneemt aan de handeling. De tekst waarin de verteller aan het woord is, wordt de vertellerstekst genoemd. De personages kunnen door de verteller letterlijk geciteerd worden. Dit citaat heet de directe rede. Tekst met directe rede is ingebed in de vertellerstekst en wordt de persoonstekst genoemd. In (14) betreft de gemarkeerde tekst de persoonstekst in directe rede.

- (14) Huil veel, dacht hij, huil veel.
(uit Van Boven & Dorleijn, 2015)

Zoals te zien in (14) zijn de persoonstekst en de vertellerstekst meestal niet verdeeld over constituenten, maar over zinnen. Aangezien in deze scriptie de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin wordt onderzocht, lijkt het interessant om de grenzen tussen vertellerstekst en persoonstekst, die dus de grenzen zijn tussen zinnen, mee te nemen als factor die mogelijk van invloed is op die positie. In §9.3 zal duidelijk worden hoe deze letterkundige factor die invloed uitoefent op de onderzoeksdata.

Vanuit het theoretisch kader in dit hoofdstuk zal in onderstaand hoofdstuk een vraagstelling met hypothesen worden getrokken die als vertrekpunt dienen voor het onderzoek van deze scriptie.

3. Vraagstelling en hypothesen

3.1 Vraagstelling

In de introductie werd al opgemerkt dat het participium zich in het vroegmodern Nederlands binnen zijn beknopte bijzin vooraan of achteraan kan bevinden. In het theoretisch kader is uitgelegd waarom dit vanuit syntactisch oogpunt bijzonder is. Het participium kan niet verder verplaatsen dan AspP en blijft daardoor op de finale positie staan. Er zijn ook een aantal principes uiteen gezet om te laten zien hoe participia zich binnen hun beknopte bijzin toch links van andere constituenten kunnen begeven. Met deze bagage wordt de positie van het participium in de *Statenvertaling* geanalyseerd. De onderzoeksvraag daarbij is:

Welke factoren spelen een rol bij de positie van het participium in de *Statenvertaling*?

Deelvragen die daarbij gesteld kunnen worden zijn:

1. wat is precies de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin?
2. welke taalkundige factoren bepalen deze positie?
3. zijn er ook letterkundige factoren die van invloed zijn op die positie?
4. en zo ja, vertonen die een samenhang met de taalkundige factoren?

3.2 Hypothesen

Participiumzinnen in de *Statenvertaling* waarbij het participium op finale positie staat, volgen het verwachtingspatroon van §2.1. Daarin wordt gesteld dat de basisvolgorde van participiumzinnen wordt afgeleid door de verplaatsing van het participium uit zijn VP naar AspP. De objecten blijven in hun canonische positie staan. Voor dit onderzoek zijn we juist geïnteresseerd in participiumzinnen met een woordvolgorde waar de verplaatsing van het participium naar AspP niet voldoende blijkt. Dat zijn beknopte bijzinnen waarbinnen het participium niet op finale positie staat, maar vooraan of in het middenveld. Bij deze constructies worden 3 hypothesen gesteld:

1. constituenten zijn over het participium heen verplaatst op grond van de uit het theoretisch kader gestelde taalkundige factoren
2. het participium is zelf verplaatst naar V1 positie.
3. het participium is zelf verplaatst naar V1 positie, waarna nog verplaatsing van constituenten naar de finale positie heeft plaatsgevonden. Dit zou bijvoorbeeld duidelijk worden in constructies zoals V1 – partikel – objectzin.

Nu het duidelijk is op welke onderzoeksvraag we antwoord willen en wat de verwachtingen zijn van dit onderzoek, kan in volgend hoofdstuk worden stil gestaan bij de methode en het materiaal.

4. Methode

4.1 Materiaal

Het onderzoeksmateriaal betreft het evangelie van *Lucas* in de *Statenvertaling*. Dat bijbelboek bevat inhoudelijk meer narrativiteit dan bijvoorbeeld een brief van Paulus. Door die narrativiteit is de kans groter op een verdeling van de tekst in vertellerstekst en persoonstekst, zoals beschreven in §2.6, als letterkundige factor wordt gezien die mogelijk van invloed is op de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin. Voor de analyse is gebruik gemaakt van een online transcriptie van de originele bron uit 1637 (Van der Sijs, 2008).

Een van de voornaamste doelen van de *Statenvertaling* was dat zij algemeen bruikbaar moest zijn binnen het Nederlandse taalgebied. Tegelijkertijd moest de vertaling zo dicht mogelijk bij de Griekse en Hebreeuwse grondtekst blijven, mits het vroegmodern Nederlands dat toestond (Van der Sijs & Willemijns, 2009). We mogen in de tekst dus uitgaan van participiumzinnen die volledig zijn aangepast op de conventies van het vroegmodern Nederlands.

4.2 Analyse van het materiaal

In een excelbestand zijn alle participiumzinnen uit het evangelie van *Lucas* gekwantificeerd. Daarbij is per participiumzin gelet op de volgende elementen:

- de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin
- de overgankelijkheid van het participium
- of de constructie absoluut of conjunct is
- de zinsfunctie van de constructie
- onderschikking binnen de beknopte bijzin
- verdere opvallendheden

Al deze informatie is in het bestand verwerkt. Alleen participia die het hoofd zijn van een beknopte bijzin zijn geanalyseerd. Het excelbestand bestaat dus uit een overzicht van de participiumzinnen en hoe deze taalkundig functioneren. In dit overzicht is gezocht naar patronen. Deze patronen worden geanalyseerd in de resterende hoofdstukken van deze scriptie.

5. Resultaten

Het excelbestand met overzicht van de participiumzinnen in het evangelie van *Lucas* bevat 359 participiumzinnen. Deze participiumzinnen zijn allemaal conjunct. Als antwoord op deelvraag 1 staat in tabel 1 een verdeling van de data in de verschillende posities van het participium.

Tabel 1

Frequentie en percentage (%) per type participiumzin in Lucas met betrekking tot de positie van het participium.

Positie participium binnen beknopte bijzin	Frequentie	Percentage
Vooraan	163	45.40
Achteraan	104	28.97
Participium als enige constituent	62	17.27
In het middenveld	30	8.36

In de volgende hoofdstukken zullen de posities van het participium uit tabel 1 nader worden verklaard.

6. Hypothese 1: constituenten verplaatsen naar rechts

In dit hoofdstuk wordt onderzocht in hoeverre de constructies uit tabel 1 kunnen worden ondersteund door hypothese 1. Deze hypothese is gebaseerd op het theoretisch kader wat stelt dat in deze constructies constituenten alleen over het participium heen naar rechts kunnen verplaatsen.

6.1 V

Eén van de meest frequente constructies uit het participium als enige constituent in zijn beknopte bijzin. Zie voorbeeld (15):

- (15) De Engel [_{AspP} [_{VP} PRO \emptyset_1] **antwoordende**₁] seyde tot haer, De heylige Geest sal over u komen.

De engel, antwoordende, zei tot haar: 'De Heilige Geest zal over u komen. (Mod. NL)

Voor het participium 'antwoordende' in (15) kan geen positie worden bepaald ten opzichte van andere constituenten, omdat er geen andere constituenten binnen zijn projectie staan. Het participium verplaatst wel naar AspP, maar dat verandert niets aan de woordvolgorde in de oppervlaktestructuur, omdat er geen woordvolgorde is.

6.2 V op finale positie

Verder zijn in tabel 1 alle constructies geclusterd die met elkaar gemeen hebben dat het participium op de laatste positie van zijn beknopte bijzin staat. Een voorbeeld hiervan is (16):

- (16) Ende als sy hem niet en vonden, keerden sy wederom nae Ierusalem, [_{AspP} [_{VP} PRO hem \emptyset_1] **soeckende**₁].

En toen zij hem niet vonden, keerden zij weer terug naar Jeruzalem, hem zoekende. (Mod. NL)

In (16) is het participium 'soeckende' verplaatst naar AspP waardoor deze nog steeds op de finale positie van zijn beknopte bijzin staat. Het object 'hem' staat nog op canonische positie in de VP. All deze constructies voldoen aan het verwachtingspatroon uit §2.1 waar de basisvolgorde van de participiumzin wordt afgeleid door enkel verplaatsing van het participium uit zijn VP naar AspP. Overige constituenten zijn niet verplaatst. In de volgende paragrafen wordt gekeken naar constructies met het participium vooraan of in het middenveld.

6.3 V + objectzin; V + PP

De meest frequente constructie betreft V + objectzin. Deze beslaat afgerond maar liefst 28% van alle constructies. Zie voorbeeld (17):

- (17) Ende de scharen vraeghden hem, [_{AspP} [_{VP} PRO \emptyset_2 \emptyset_1] **seggende**₁], Wat sullen wy dan doen₂]?

En de menigte ondervraagden hem, zeggende: 'Wat zullen wij dan doen?' (Mod. NL)

Deze constructie is mogelijk te verklaren met het principe extrapositie. In (17) is het direct object een CP, wat betekent dat deze verplicht over het participium heen naar de rechterkant van de beknopte bijzin verplaatst¹. In §2.2 staat dat een prepositieconstituent zich ook over het participium heen mag verplaatsen. Dit is ook te zien in alle constructies van het type V + PP, zoals in (18):

- (18) Ende [[_{AspP} [_{VP} \emptyset_2 [_{VP} PRO \emptyset_1]] **staende**₁] boven haer₂], bestrafte hy de kortse.

En staende boven haar, bestrafte Hij de koorts. (Mod. NL)

In (18) is de prepositieconstituent 'boven haer' door middel van extrapositie over het participium heen naar de finale positie van de beknopte bijzin verplaatst.

¹ Voor dit moment gaan we ervan uit dat extrapositie constituenten aanhecht aan de hoogste projectie van de beknopte bijzin, namelijk AspP

Let wel dat extrapositie van prepositieconstituenten, in tegenstelling tot objectzinnen, optioneel is. Daarom is er in *Lucas* niet één constructie gevonden waarbij het participium achter een objectzin staat, maar wel constructies waarbij het participium achter prepositieconstituenten staat, zoals in (19):

(19) Ende hy sach twee schepen [_{AspP} [_{VP} aen den oever van't meyr [_{VP} PRO \emptyset_1]] **liggende**₁]

En hij zag twee schepen aan de oever van het meer liggen. (Mod. NL)

In (19) heeft de prepositieconstituent 'aen den oever van't meyr' heeft geen extrapositie ondergaan, waardoor het participium 'liggende', na verplaatsing naar AspP, nog steeds op finale positie staat.

Constructies waarin het participium in het middenveld positie lijkt in te nemen, kunnen nu over het algemeen ook worden verklaard. Het participium staat nog bij AspP en objectzinnen en prepositieconstituenten zijn eroverheen naar rechts verplaatst. Constituenten die niet kunnen extraposereren, blijven links van het participium staan:

(20) Ende daer waren herders in die selve landstreecke, [[_{AspP} [_{VP} \emptyset_2 [_{VP} PRO haer \emptyset_1]] **houdende**₁] in het veldt₂]

En er waren herders in diezelfde landstreek, zich bevindende in het veld. (Mod. NL)

Als antwoord op deelvraag 2 kan 42% van de participiumzinnen volgens hypothese 1 worden afgeleid door extrapositie. In de volgende paragrafen komen minder frequente constructies aan bod waarbinnen mogelijk op andere manieren constituenten naar de finale positie zijn verplaatst.

6.4 V + LV

In sommige constructies gaat het participium vooraf aan een object-NP:

(21) Ende hy [**siende** haer geloove] seyde tot hem, mensche uwe sonden zijn u vergeven.

En hij, zijn geloof ziende, zei tot hem: 'Mens, uw zonden zijn u vergeven'. (Mod. NL)

In (21) staat het object-NP 'haer geloove' rechts naast het participium 'siende'. Het object-NP is geen CP en kan volgens §2.2 om die reden geen extrapositie ondergaan. De enige manier om dit type constructie vanuit het theoretisch kader te kunnen verantwoorden is de factor heavy-NP shift. Maar volgens Hawkins (1994) vindt heavy-NP shift pas plaats wanneer de NP minstens 4 woorden meer bevat dan de rest van de zin. In tabel 2 hieronder is te zien of dat geldt voor de alle constructies met de object-NP rechts naast het participium.

Tabel 2

Verdeling met percentages (%) van V + LV constructies op grond van aantal woorden.

Lengte	Frequentie	Percentage
LV minstens 4 woorden langer	6	19
LV 4 of minder woorden langer	26	81
Totaal	32	100

In tabel 2 is te zien dat slechts 19% van de V + LV constructies voldoet aan de norm voor heavy-NP shift. Hypothese 1 biedt dus geen antwoord voor deze constructies. In hoofdstuk 7 zal blijken of hypothese 2 hier wel een antwoord op heeft.

6.5 V + LV + infinitief

Er zijn 4 constructies gevonden waarbij het participium voorafgaat aan een object + infinitief. Het object is in deze constructies het complement van dat infinitief. Hoe is het participium hier aan zijn positie gekomen?

(22) Maer hy [_{AspP} [_{VP} PRO \emptyset_2 \emptyset_1] **willende**₁] hem selven rechtveerdigen₂], seyde tot Iesum, [...]

Maer hij, zichzelf willende rechtvaardigen, zei tot Jezus [...] (Mod. NL)

In (22) kan de verplaatsing van de verbale projectie 'hem selven rechtveerdigen' niet hebben plaatsgevonden door middel van extrapositie, want de infinitiefzin heeft geen prepositie 'te' binnen zijn projectie. Verb project raising is wel een mogelijke verklaring. Het infinitief verplaatst zich naar de finale positie van de beknopte bijzin. Het neemt zijn verbale projectie met zich mee, waardoor deze in zijn geheel rechts aanhecht aan het participium op AspP.

In dit hoofdstuk zijn alle constructies behandeld die mogelijk zijn te verklaren door de factoren uit het theoretisch kader. Die factoren zorgen ervoor dat in die constructies constituenten over het participium heen naar rechts verplaatsen. Toch kunnen deze factoren niet alle constructies verklaren. Zo is bij veel constructies van het type V + LV de object-NP te kort om heavy-NP shift te kunnen ondergaan. En de constructie uit deze paragraaf werd verklaard met verb projection raising, maar deze factor komt in het modern Nederlands helemaal niet voor, een aantal dialecten uitgezonderd. Het is dus de vraag of er bij deze constructie in *Lucas* daadwerkelijk verb projection raising heeft plaatsgevonden. Er is hier behoefte aan een logischere verklaring. Er blijven ook nog veel constructies over die het theoretisch kader niet kan verklaren. Hypothese 1 laat veel te wensen over. In het volgende hoofdstuk wordt uiteengezet hoe hypothese 2 de data ondersteunt.

7. Hypothese 2: het participium verplaatst naar links

Er blijven verschillende constructies over die het theoretisch kader niet kan verklaren. Deze constructies hebben allemaal het participium op V1 positie. De in §2.5 behandelde factoren die volgens Hoeksema (2003) correleren met de V1 positie van het participium komen niet in *Lucas* voor op één uitzondering na: overgankelijkheid. Alle tot nu toe onverklaarde participiumzinnen, zoals (21), hebben een transitief participium. Dat helpt echter nog niet met het verklaren van de V1 positie, aangezien het theoretisch kader ook stelt dat het participium binnen zijn beknopte bijzin niet verder kan verplaatsen dan AspP. Die restrictie zorgt ervoor dat het participium niet op V1 positie terecht kan komen, als er nog constituenten links naast staan die niet naar rechts kunnen verplaatsen.

In de volgende paragrafen worden de resterende onverklaarbare constructies ondersteund door hypothese 2: het participium verplaatst naar links. In §7.1 zal duidelijk worden hoe deze verplaatsing mogelijk is bij het verklaren van de constructie V + object-NP. Vervolgens wordt in §7.2 hypothese 2 gebruikt om alle overige constructies te verklaren die door het theoretisch kader niet worden ondersteund. In §7.3 en §7.4 wordt aangetoond dat met hypothese 2 ook alle V1 constructies kunnen worden ondersteund waar hypothese 1 al een verklaring voor had gegeven.

7.1 V + object-NP herzien

Zoals bleek uit §6.4 hebben de meeste participiumzinnen in *Lucas* van het type V + object een object-NP die te kort is voor heavy-NP shift. Een voorbeeld daarvan is (23):

(23) Ende van stonden aen was daer met den Engel een menichte des hemelschen heyrlegers, [**prijsende** Godt]

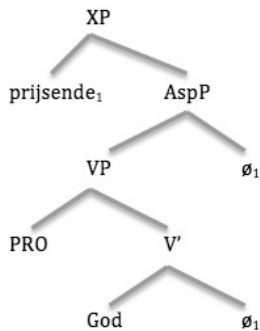
En op dat moment was daar met de engel een menigte van hemelse heerlegers, God prijzende. (Mod. NL)

In de participiumzin in (23) staat het participium op V1 positie. Het object rechts ernaast is te kort om heavy-NP shift te hebben ondergaan. Volgens de theorie uit §2.3 kan het object dus niet zijn verplaatst. Hoe is deze constructie dan tot stand gekomen?

In aanvulling op het theoretisch kader stel ik voor dat in de constructies met het participium op V1 positie het participium een extra knoop boven AspP projecteert met een

linkertak in de boomstructuur, waardoor deze alsnog naar die positie kan verplaatsen. Van (23) ontstaat dan de volgende boomstructuur:

(24) Boomstructuur van de participiumzin *prijzende God* (Mod. NL: God prijzende)

In (24) is de object-NP 'God' op zijn canonische positie blijven staan. Het participium 'prijzende' heeft zich eerst op de gebruikelijke wijze naar AspP verplaatst en is vervolgens doorverplaatst naar een knoop hoger in de boomstructuur, waar deze links op V1 positie terecht is gekomen. Participiumzinnen zoals (24) kunnen dan verklaard worden door verplaatsing van het participium links over het object heen naar XP.

De verplaatsing van het participium naar XP kan alle constructies verklaren waar het theoretisch kader geen antwoord op heeft, zoals de constructie V + object-NP. De volgende paragraaf laat zien hoe alle overige nog onverklaarde constructies door hypothese 2 kunnen worden afgeleid.

7.2 Overige complexe constructies

In Lucas zijn een aantal tot nu toe nog onverklaarde participiumzinnen gevonden. Dit zijn constructies met het participium op V1 positie met rechts daarvan constituenten die volgens het theoretisch kader niet over het participium heen mogen verplaatsen. Een voorbeeld daarvan is (25). De haakjesstructuur laat zien dat hypothese 2 deze constructie wel kan verklaren.

(25) Ende hy tot hem gaende verbandt sijne wonden, [_{XP} **gietende** [_{AspP} [_{VP} daer in [_{VP}PRO olye ende wijn ø₁]] ø₁]].

En hij, tot hem gaende, verbond zijn wonden, daarin olie en wijn gietende. (Mod. NL)

In (25) zijn alle constituenten op hun canonische positie blijven staan, behalve het participium. Het participium is via AspP naar XP verplaatst en zo op V1 positie terecht gekomen.

Op deze manier zijn alle constructies uit deze paragraaf te verklaren. Het participium komt terecht op XP, waardoor het links staat van alle andere constituenten, dus ook de constituenten die volgens het theoretisch kader zelf niet naar rechts kunnen verplaatsen. Ze worden op hun canonische positie door het participium gepasseerd.

In de volgende paragrafen zal blijken dat het verplaatsen van het participium naar XP een logischere verklaring is voor alle constructies met het participium op V1 positie.

7.3 Verb project raising herzien

De participiumzinnen uit §6.5 van het type V + object + infinitief werden verklaard door verb project raising. In diezelfde paragraaf werd al aangegeven dat er behoefte is aan een logischere verklaring voor deze constructie, aangezien verb project raising in het modern Nederlands alleen nog voorkomt in een aantal dialecten. Dat maakt de kans erg klein dat het in deze constructies uit *Lucas* echt om verb project raising gaat. Verplaatsing van het participium naar XP zou een logischere verklaring zou zijn. Om dat aan te tonen wordt (22) hieronder vertoont in een nieuwe haakjesstructuur:

- (26) Maer hy [_{XP} **willende**₁ [_{AspP} [_{VP} PRO hem selven rechtveerdigen \emptyset_1] \emptyset_1], seyde tot Iesum, [...]

Maer hij, zichzelf willende rechtvaardigen, zei tot Jezus [...] (Mod. NL)

In (26) is het participium 'willende' via AspP naar XP verplaatst, waardoor deze op V1 positie terecht is gekomen. De hele infinitiefzin blijft op canonische positie staan. Het hoeft dus geen verb project raising te ondergaan. Wel zou het heel goed kunnen dat het infinitivale hoofd 'rechtveerdigen' nog verb raising heeft ondergaan. In dat geval wordt de haakjesstructuur zoals in (27):

- (27) Maer hy [[_{XP} **willende**₁ [_{AspP} [_{VP} PRO hem selven \emptyset_2 \emptyset_1] \emptyset_1]] rechtveerdigen₂], seyde tot Iesum, [...]

Maer hij, zichzelf willende rechtvaardigen, zei tot Jezus [...] (Mod. NL)

In (27) is het infinitivale hoofd 'rechtveerdigen' naar de zinsfinale positie verplaatst onder invloed van de factor verb raising. Dit is een veel voorkomend principe in het modern Nederlands en daarom waarschijnlijker. Of deze verplaatsing heeft plaatsgevonden is echter niet te zien aan de oppervlaktestructuur. Zoals in (26) en (27) is te zien zorgt het wel of niet verplaatsen van 'rechtveerdigen' onder verb raising ervoor dat de constituent op dezelfde finale positie van de beknopte bijzin terecht komt.

7.4 Het participium naar links in alle V1 constructies

Tot nu toe zijn door hypothese 2 alle constructies uit *Lucas* verklaard waar het theoretisch kader geen antwoord op had. In deze constructies verplaatst het participium naar XP waardoor deze op V1 positie terecht komt. Daardoor maakt het niet uit welke constituenten rechts van het participium staan of in hoeverre deze nog door middel van de factoren uit het theoretisch kader naar zinsfinale positie verplaatsen. Het participium zelf is door naar links te verplaatsen op de juiste positie in de oppervlaktestructuur terecht gekomen. Bovenstaande betekent dat alle constructies met het participium op V1 positie die in het vorige hoofdstuk zijn afgeleid door factoren als extrapositie, hier ook door hypothese 2 verklaard kunnen worden. Zie ter illustratie (17), hieronder herhaald als (28) met een nieuwe haakjesstructuur.

- (28) Ende de scharen vraeghden hem, [_{XP} **seggende**₁ [_{AspP} [_{VP} PRO Wat sullen wy dan doen \emptyset_1] \emptyset_1]]?

En de menigte ondervraagden hem, zeggende: 'Wat zullen wij dan doen?' (Mod. NL)

In de haakjesstructuur van (28) heeft niet de objectzin extrapositie ondergaan, maar is het participium 'seggende' naar XP verplaatst. (28) geeft dezelfde oppervlaktestructuur als in (17). Net zoals bij heavy-NP shift en verb raising kan hier ook na het verplaatsen van het participium nog extrapositie van de objectzin hebben plaatsgevonden, maar is dat in de oppervlaktestructuur niet zichtbaar.

Dit hoofdstuk laat zien dat alle constructies met het participium op V1 positie verklaard kunnen worden door verplaatsing van het participium naar XP. In §6.2 zagen we echter constructies met het participium op finale positie. Hier moet het participium zijn gestrand in AspP en is het dus niet verder verplaatst naar een hogere projectie. Tabel 1 vertoont ook 30 constructies waarbij het participium zich in het middenveld bevindt. Bijvoorbeeld (29):

- (29) [[[_{AspP} [_{VP} niet [_{VP} PRO \emptyset_3 \emptyset_2 \emptyset_1]]] **vindende**₁], waer door sy hem inbrengen mochten₂], overmits de schare₃], so clommen sy op het dack

Niet vindende hoe zij hem via de drukte binnen konden brengen, zo klommen zij op het dak. (Mod. NL)

In (29) staat het adjunct 'niet' op de eerste positie van de beknopte zin. Het participium kan dus niet zijn verplaatst naar een hogere knoop dan AspP. Als het wel zou zijn verplaatst naar een

hogere projectie, dan zou deze het adjunct hebben gepaseerd en was het op V1 positie terecht gekomen. Dat is hier niet het geval. Het adjunct markeert hier dus het onbreken van XP. Hypothese 2 kan deze constructie dus niet verklaren. Hypothese 1 kan wel verklaren waarom de objectzin 'waer door sy hem inbrengen mochten' en prepositieconstituent 'overmits de schare' rechts van het participium staan, namelijk door middel van extrapositie. Hypothese 1 is dus nodig voor deze constructies waarbij het participium zich in het middenveld van de beknopte bijzin positioneert.

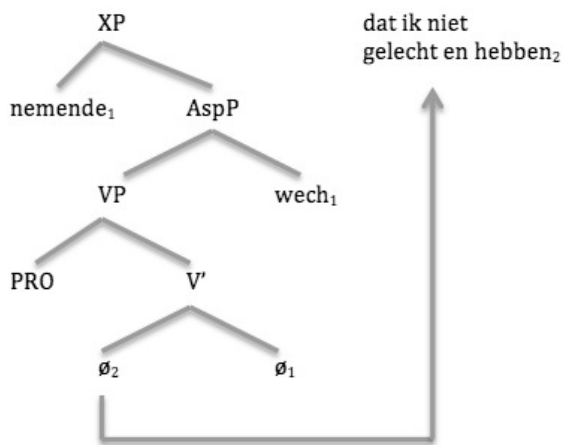
Dit hoofdstuk biedt een alternatief antwoord op deelvraag 2: Alle V1 constructies zijn afgeleid door verplaatsing van het participium naar XP. Dat is 45% van alle constructies. 8% van de resterende constructies markeren extrapositie: het participium staat niet op V1 positie, maar andere constituenten staan er wel rechts naast.

Het volgende hoofdstuk behandelt een participiumzin uit *Lucas* waar aan de oppervlaktestructuur valt te zien dat er verplaatsing heeft plaatsgevonden van zowel het participium naar XP als andere constituenten uit de beknopte bijzin naar rechts.

8. Hypothese 3: het participium verplaatst naar links en andere constituenten verplaatsen naar rechts

In hoofdstuk 7 is de verplaatsing van het participium naar XP geïntroduceerd. Door deze verplaatsing kunnen alle participiumzinnen met het participium op V1 positie worden afgeleid. In zulke constructies kunnen verplaatsing van andere constituenten naar rechts ook hebben plaatsgevonden, maar dat is in de oppervlaktestructuur niet zichtbaar. De data bevatten echter één constructie die alleen verklaard kan worden door hypothese 3: het participium is naar XP verplaatst en andere constituenten zijn naar rechts verplaatst. Beide verplaatsingen zijn in deze constructie gemarkeerd. De constructie is weergegeven in (30):

- (30) Boomstructuur van de participiumzin *nemende wech dat ick niet gelecht en hebbe*. (Mod. NL: wegnemende dat ik niet gelegd heb)

In (30) is het scheidbare verbum 'wechnemen' verplaatst naar AspP, waar 'nemende' als participium is doorverplaatst naar XP en zijn partikel 'wech' heeft achtergelaten. Het partikel 'wech' in AspP markeert dus de verplaatsing van het participium 'nemende' naar XP. Het partikel zou door zijn landingspositie in AspP op de finale positie moeten staan. Toch staat de objectzin 'dat ick niet gelecht en hebbe' nog rechts van het partikel. Dit kan volgens het theoretisch kader alleen te verklaren zijn door extrapositie. Het partikel markeert dus niet alleen de verplaatsing van het participium naar XP, maar ook de extrapositie van de objectzin naar de finale positie. Zo hebben beide verplaatsingen zichtbaar plaatsgevonden in de oppervlaktestructuur.

In hoofdstuk 7 is als aanvulling op het theoretisch kader het principe geïntroduceerd waarbij het participium van AspP naar XP verplaatst. Een belangrijke vraag daarbij is welke factor in de

context van de participiumzin of matrixzin deze beweging naar XP forceert. In het volgende hoofdstuk zal ik een aantal factoren voorstellen die het participium mogelijk naar XP doen verplaatsen.

9. Factoren die het participium naar links bewegen

In dit hoofdstuk worden 3 factoren uiteen gezet die mogelijk van invloed zijn op de verplaatsing van het participium naar XP in de data uit *Lucas*. De scriptie vormt een aanzet voor vervolgonderzoek naar deze factoren met betrekking tot de data uit *Lucas*.

9.1 Informatiestructuur

De eerste factor is het *links-rechts-principe*. In de pragmatiek gaat men ervan uit dat in de zin bekende informatie voor de hoorder, de topic, zo ver mogelijk vooraan komt te staan. De constituent met de hoogste informatieve waarde, de focus, komt achteraan te staan (De Haan, 2002). Wanneer het participium in zijn beknopte bijzin bekende informatie bevat, of het moet ruimte geven aan de constituent met de hoogste informatiewaarde, dan zou deze factor mogelijk het participium naar XP forceren. Zie (31):

(31) Ende dese mensche was rechtveerdigh ende Godtvreesende, [_{topic}**verwachtende** [_{focus}de vertroostinge Israëls]]

En deze mens was rechtvaardig en Godvrezend, de vertroosting van Israël verwachtende. (Mod. NL)

In (31) heeft het object 'de vertroostinge Israëls' de hoogste informatiewaarde en moet het participium dus verplaatsen naar XP om het object als focus op finale positie te laten eindigen. Daardoor staat het participium zelf als topic op V1 positie.

Bij participiumzinnen waar het participium niet op V1 positie staat, verwachten we dat deze een hogere informatiewaarde heeft dan andere constituenten. Zie (34):

(32) [...] ginck henen na sijn huys, [_{topic}Godt [_{focus}**verheerlijckende**]].

[...] ging heen naar zijn huis, God verheerlijckende. (Mod. NL)

In (32) staat het participium 'verheerlijckende' op finale positie. 'Verheerlijken' is een van de vele onderspecificaties in *Lucas* van het concept *bidden*. Dat het bidden zich tot de christelijke God voltrekt lijkt hier bekend veronderstelde informatie. De onderspecificatie van het bidden bevat dus een hogere informatiewaarde dan het object en is daarom de focus van deze participiumzin. Bij AspP aangekomen staat deze op de finale- en dus op de focuspositie van de beknopte bijzin. Het participium hoeft dus niet naar een hogere knoop te verplaatsen en projecteert daarom geen XP.

Het grootste probleem in de data met betrekking tot informatiestructuur is het participium 'zijnde'. In een aantal participiumzinnen staat deze op focuspositie, terwijl het als koppelwerkwoord de laagste informatiewaarde bevat. Uit vervolgonderzoek moet blijken waarom 'zijnde' in deze constructies niet is verplaatst.

9.2 Overgankelijkheid

De tweede factor is de bevinding dat bijna alle participia op V1 positie transitief zijn en dus een object selecteren. In hoofdstuk 7 werd al genoemd dat dit de enige correlatie is die de data uit *Lucas* gemeen hebben met de data van Hoeksema (2003). Overgankelijkheid zou dus een factor kunnen zijn die het participium dwingt te verplaatsen naar XP. Intransitieve participia zouden in dit geval geen knoop boven AspP projecteren en daarom bij AspP op finale positie blijven staan. Er zijn echter ook participiumzinnen zoals (33), waarbij een intransitief participium op V1 positie staat.

(33) Ende aldaer was een cudde veler swijnen [[_{AspP} [_{VP} \emptyset_2 [_{VP} PRO \emptyset_1]] **weydende**₁] op den bergh₂]

En daar was een grote kudde zwijnen, weidende op de berg. (Mod. NL)

Uitgaande van de factor overgankelijkheid markeert het intransitieve participium op V1 positie in zijn beknopte bijzin extrapositie van de overige constituenten. Hypothese 1 is in deze constructies dus weer nodig om de constituenten rechts van het participium af te leiden. Er is echter één participiumzin gevonden waar dat ook niet mogelijk is:

(34) [...] sagh hy de lijnen doecken [**liggende** alleen]

[...] zag hij de linnen doeken, alleen liggende. (Mod. NL)

Het participium in (34) is intransitief en staat op V1 positie. De constituent 'alleen' rechts ernaast kan echter geen extrapositie hebben ondergaan, aangezien het een adjunct is. Als we willen aannemen dat het intransitieve participium niet naar een hogere projectie is verplaatst, maar bij AspP is gestrand, dan blijft het een raadsel hoe het adjunct op finale positie terecht is gekomen. Daarbij bevatten de data veel participiumzinnen met een transitief participium op finale positie, die ook een probleem vormen voor het principe dat transitieve verba naar XP verplaatsen. Uit vervolgonderzoek moet blijken in hoeverre deze factor van overgankelijkheid houdbaar is voor deze data en hoe het dan mogelijk is dat transitieve participia op finale positie van hun beknopte bijzin kunnen staan.

9.3 Stemmingheid

In deelvragen 3 en 4 werd al aangekondigd dat voor dit onderzoek gekeken zou worden naar invloed van letterkundige factoren op de positie van het participium. In het theoretisch kader is het begrip stemmingheid gedefinieerd. In *Lucas* komen 23% van de participiumzinnen voor in persoonstekst tegenover 77% in vertellerstekst. Kortom: wanneer de verteller aan het woord is gebruikt hij veel participiumzinnen, maar wanneer hij personages in directe rede laat spreken, lijken participiumzinnen zoveel mogelijk te worden vermeden. Om zeker te zijn van een redelijke verdeling qua vertellerstekst en personagetekst, zijn van de eerste drie hoofdstukken uit *Lucas* alle zinnen geteld en onderverdeeld in vertellerstekst en persoonstekst. Dit is te zien in tabel 4.

Tabel 3

Aantal en percentage (%) CPs en participiumconstructies per vertelwijze in de eerste drie hoofdstukken van Lucas.

Hoofdstuk	Vertellerstekst	Persoonstekst	Participiumconstructie vertellerstekst	Participiumconstructie persoonstekst
H1	114 (23.85)	119 (24.90)	12 (31.58)	0 (0)
H2	129 (26.99)	29 (6.07)	17 (44.74)	0 (0)
H3	44 (9.21)	43 (9.00)	9 (23.68)	0 (0)
Totaal	478 (100)			38 (100)

Zoals te zien in tabel 3 is de verhouding tussen vertellerstekst en persoonstekst in hoofdstuk 2 zeer onevenredig, maar in hoofdstuk 1 en 3 bijna gelijk verdeeld. Tegelijkertijd zijn alle participiumzinnen gevonden bij vertellerstekst. Voor deze scriptie nemen we tabel 3 om aan te tonen dat over het algemeen de vertellerstekst en persoonstekst in *Lucas*, met uitzonderingen van hoofdstukken zoals 3 ongeveer gelijk zijn verdeeld.

Bijna alle persoonsteksten in *Lucas* worden ingeleid door een participium in de vertellerstekst. Samen vormen het participium en de persoonstekst een beknopte bijzin. Het participium staat bij deze constructie altijd op V1 positie. De letterkundige factor die dit forceert (als antwoord op deelvragen 3 en 4) is de volgende: participia die een persoonstekst inleiden, moeten naar XP verplaatsen om die persoonstekst te markeren. Deze factor is dus alleen van toepassing op participiumzinnen die op dit grensvlak liggen van vertellerstekst en persoonstekst. §6.3 laat zien dat dit een van de meest voorkomende participiumzinnen in *Lucas* is. En dit type constructie bevat geen uitzonderingen op de voorbeelden in (35).

- (35) a. [_{vertellerstekst}ende hy vraeghde haer, **seggende**, [_{persoonstekst}Wie seggen de scharen dat ick ben?]]
- b. ende hy vraeghde haer, [_{participium}**seggende**, [_{direct object}Wie seggen de scharen dat ick ben?]]
- c. ende hy vraeghde haer, [_{topic}**seggende**, [_{focus}Wie seggen de scharen dat ick ben?]]
- d. ende hy vraeghde haer, [_{XP}**seggende**₁, [_{AspP} [_{VP} PRO Wie seggen de scharen dat ick ben? \emptyset_1] \emptyset_1]]

En hij ondervraagde hen, zeggende: ‘Wie zegt de menigte dat ik ben?’ (Mod. NL)

In (35a) leidt het participium de persoonstekst in. Om die persoonstekst te markeren moet het verplaatsen naar XP. De rest van de voorbeelden uit (35) laten zien dat op participiumzinnen waarbij het participium persoonstekst inleidt ook de taalkundige factoren uit §9.1 en §9.2 kunnen worden toegepast. De particia van deze constructie zijn altijd transitief en zijn mogelijk om die reden naar XP verplaatst (35b). De persoonstekst is altijd de focus in de informatiestructuur, wat het participium mogelijk ook naar XP heeft verplaatst (35c). Welke van de drie factoren men ook wil toepassen, op deze constructie zorgen ze alle drie voor de structuur in (35d): het participium verplaatst naar XP en komt op V1 positie terecht.

10. Conclusie

In deze scriptie is onderzocht welke factoren mogelijk samenhangen met de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin in het evangelie van *Lucas* in de *Statenvertaling* uit 1637. Daarvoor is eerst in een theoretisch kader de verwachting uiteen gezet dat het participium altijd op finale positie staat. Vervolgens zijn principes geschetst die laten zien dat in die gevallen waar het participium niet op finale positie staat, constituenten over het participium heen naar rechts zijn verplaatst onder invloed van factoren zoals extrapositie. Onder die factoren zijn verplaatsingen van constituenten zoals partikels en adjuncten niet mogelijk, terwijl in het vroegmodern Nederlands juist die constituenten regelmatig rechts naast het participium voorkomen.

Vervolgens is een inventarisatie gemaakt van de participiumzinnen in *Lucas*. Hypothese 1 ondersteunt de meeste van die constructies: constituenten verplaatst over het participium heen naar rechts.

Resterende constructies, met bijvoorbeeld een adjunct of object-NP rechts naast het participium, kunnen niet worden verklaard door hypothese 1. Volgens hypothese 2 verplaatst in die constructies het participium zelf naar V1 positie en projecteert daarvoor een knoop boven AspP. Dit verklaart niet alleen deze complexe constructies, maar ook alle constructies met het participium op V1 positie die in eerste instantie worden verklaard door hypothese 1. In al deze participiumzinnen verplaatst in ieder geval het participium naar de hogere projectie XP waardoor het op V1 positie terecht komt. Na het verplaatsen van het participium verplaatsen andere constituenten mogelijk nog naar rechts door middel van bijvoorbeeld extrapositie, maar dat is niet zichtbaar in de oppervlaktestructuur.

(30) is de enige participiumzin in *Lucas* waar aan de oppervlaktestructuur is te zien dat hypothese 3 heeft plaatsgevonden: het participium is naar links verplaatst en andere constituenten zijn naar rechts verplaatst. Beide verplaatsingen zijn in deze beknopte bijzin zichtbaar gemarkeerd door een partikel dat door het participium in AspP is achtergelaten.

Na het onderbouwen van de constructies in de data zijn in hoofdstuk 9 factoren geopperd die mogelijk de verplaatsing van het participium naar XP stimuleren. De eerste factor is het links-rechts-principe: het participium verplaatst naar XP omdat het een lage informatiewaarde heeft. De data bevatten echter ook participiumzinnen met het participium als koppelwerkwoord in focuspositie. Uit vervolgonderzoek moet blijken waarom deze particia niet naar V1 een hogere projectie verplaatsen.

De tweede mogelijke factor voor het verplaatsen van het participium naar XP is overgankelijkheid: bijna alle particia op V1 positie zijn transitief. Intransitieve particia op V1 positie zijn niet verder verplaatst dan AspP en markeren verplaatsing van andere constituenten naar rechts volgens hypothese 1. Er zijn echter ook veel participiumzinnen in de data met

transitieve participia op finale positie. Uit vervolgonderzoek moet blijken of dit principe houdbaar kan blijven en waarom in laatstgenoemde constructies het transitieve participium niet verplaatst.

De derde mogelijke factor voor het verplaatsen van het participium naar XP is een letterkundige: bij participiumzinnen waar het participium persoonstekst inleidt, moet deze naar XP verplaatsen om deze persoonstekst te markeren. Op deze constructie zijn ook de andere twee factoren toe te passen. Het participium is de topic en de persoonstekst de focus. Het participium is ook transitief en de persoonstekst het object. In deze constructie kan dus onder alle drie de factoren het participium naar XP zijn verplaatst. Zo kan deze constructie in *Lucas* inzicht geven in de motivatie voor de verplaatsing van het participium naar V1 positie.

Literatuur over de positie van het participium binnen zijn beknopte bijzin in het vroegmodern Nederlands is schaars. Met dit onderzoek naar de participiumzin in de *Statenvertaling* hoop ik een aanzet te hebben geleverd tot meer aandacht voor de onderliggende structuur van deze constructies. Daarbij meen ik in dit onderzoek te hebben gestaan op het grensvlak tussen taalkunde en letterkunde.

Literatuur

Bennis, H. (2000). *Syntaxis van het Nederlands*. Amsterdam: University Press.

Broekhuis, H. & Corver, N. (2017, May 18). 12.1. General introduction. *Taalportaal*. Retrieved from http://www.taalportaal.org/taalportaal/topic/link/syntax_Dutch_vp_V12_Word_order_postverbal_positions_V12_Word_order_postverbal_positions.12.1.xml. (accessed 28 28 juni 2017 14:04:41 CEST 2017).

De Haan, S. (2002). Taalhandelingen. In R. Appel, A. Baker, K. Hengeveld, F. Kuiken & P. Muysken (Red.), *Taal en Taalwetenschap* (pp. 87-102). Oxford, United Kingdom: Blackwell.

Firbas, J. (1966). On defining the theme in functional sentence perspective. *Travaux linguistiques de Prague*, 2.

Haaijman, M. (2014). *Interlineair bijbel: Grieks-Nederlands*. Beschikbaar op http://www.scripture4all.org/pdf_interlinear/

Haegeman, L. & Van Riemsdijk, H. (1986). Verb projection raising, scope, and the typology of rules affecting verbs. In *Linguistic Inquiry*, 17(3), 417-466.

Hawkins, J. A. (1994). *A performance theory of order and constituency*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.

Hoeksema, J. (2003). Verb movement in Dutch present-participle clauses.

In H. Van Riemsdijk & J. Koster (Eds.), *Germania et Alia: A linguistic webschrift for Hans den Besten*. Groningen: Center for Language and Cognition.

Lasnik, H. (1995). Verbal morphology: syntactic structure meets the minimalist program. In H. Campos & P. Kempchinsky (Eds.), *Evolution and Revolution in Linguistic Theory: Essays in Honor of Carlos Otero* (251-275). Washington D.C.: Georgetown University Press.

Miller, G. A., & Chomsky, N. (1963). Finitary models of language users. In R. D. Luce, R. R. Bush, & E. Galanter (Eds.), *Handbook of mathematical psychology, Vol. 2*. New York: Wiley.

Orwell, G. (1946). *Animal farm*. New York: Harcourt Brace Jovanovich.

Stallings, L.M., MacDonald, M.C. & O'Seaghda, P.O. (1998). Phrasal ordering constraints in sentence production: phrase length and verb disposition in heavy-NP shift. *Journal of memory and language*, 39, 392-417.

Van Boven, E. & Dorleijn, G. (2015). *Literair mechaniek: inleiding tot de analyse van verhalen en gedichten*. Bussum: Coutinho.

Van der Horst, J.M. (2008). *Geschiedenis van de Nederlandse syntaxis*. Leuven: Universitaire Pers Leuven.

Van der Sijs, N. (2008). *Digitale uitgave van de Statenvertaling uit 1637*. Beschikbaar op <http://www.bijbelsdigitaal.nl/statenvertaling-1637/>

Van der Sijs, N., & Willemijs, R. (2009). *Het verhaal van het Nederlands: Een geschiedenis van twaalf eeuwen*. Amsterdam: Bert Bakker.

Van Focquenbroch, W.G. (1678). *Afrikaense Thalia*. J. Helwig (Ed.), Deventer: Sub Rosa.

Van Gestel, F., Rinkel, T. & Twilhaar, J. N. (1992). *Oude zinnen: grammaticale analyse van het Nederlands tussen 1200-1700*. Leiden: Martinus Nijhoff Uitgevers.